

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANITARIYA
QOIDALARI VA ME‘YORLARI, GIGIYENA
NORMATIVLARI**

**Maxsus suvdan foydalanishga ruxsatnomalar berish, oqova suvlar
bilan suv havzalariga va yer yuzasiga chiqariladigan moddalarning
ruxsat etilgan chegaraviy tashlanmalari (RECHT) loyihasini ishlab
chiqish va kelishish tartibi**

**O‘zbekiston Respublikasining
0202-06- sonli SanQvaM**

Rasmiy nashr

Toshkent – 2006

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANITARIYA QOIDALARI VA ME’YORLARI, GIGIYENA NORMATIVLARI

«TASDIQLAYMAN»

**O‘zbekiston Respublikasining
Davlat bosh sanitariya vrachi**

_____ B.I.Niyazmatov

22 - may 2006-yil

**Maxsus suvdan foydalanishga ruxsatnomalar berish, oqova suvlar
bilan suv havzalariga va yer yuzasiga chiqariladigan moddalarning
ruxsat etilgan chegaraviy tashlanmalari (RECHT) loyihasini ishlab
chiqish va kelishish tartibi**

**O‘zbekiston Respublikasining
0202-06- sonli SanQvaM**

Rasmiy nashr

Toshkent – 2006

Men, O‘zbekiston Respublikasi Bosh davlat sanitariya vrachi, O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi Sanitariya, gigiyena va kasb kasalliklari ilmiy-tadqiqot instituti hamda Toshkent tibbiyot akademiyasining yetakchi olimlari va mutaxassislari tomonidan ishlab chiqilgan "Maxsus suv foydalanishga ruxsatnomalar berish, oqova suvlar bilan suv havzalariga va yer yuzasiga chiqariladigan moddalarning ruxsat etilgan chegaraviy tashlamalari (RECHT) loyihalarini ishlab chiqish va kelishish tartibi" sanitariya qoidalari va me‘yorlarini ko‘rib chiqqan holda

QAROR QILAMAN:

1. "Maxsus suv foydalanishga ruxsatnomalar berish, oqova suvlar bilan suv havzalariga va yer yuzasiga chiqariladigan moddalarning ruxsat etilgan chegaraviy tashlamalari (RECHT) loyihalarini ishlab chiqish va kelishish tartibi" Sanitariya qoidalari va normalari kuchga kiritilsin hamda tasdiqlangandan so‘ng uch oy ichida e‘lon qilinsin.

2. Yuqorida ko‘rsatilgan Sanitariya qoidalari va me‘yorlarining bajarilishi mulkchilik shaklidan qat’i nazar barcha tashkilot va korxonalar uchun majburiydir.

3. Ushbu qarorning bajarilishini nazorat qilish O‘zbekiston Respublikasi Bosh davlat sanitariya vrachining o‘rinbosarlari S.S. Saidaliyev va S.B. Shoumarovga yuklatilsin.

Ishlab chiquvchi muassasalar:

O‘zr ssv sanitariya, gigiyena va kasb kasalliklari ilmiy-tadqiqot instituti
Toshkent tibbiyot akademiyasi

Tuzuvchilar:

t.f.d., prof. I.I. Ilinskiy

t.f.d., prof. G.T. Iskandarova

A.B. Iskandarov

1. Umumiy talablar

1.1. Ushbu sanitariya qoidalari va me'yorlari O'zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasining O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlangan "Suvdan maxsus foydalanish uchun ruxsatnomalar berish, RST va RDS me'yorlari loyihalarini ishlab chiqish va kelishish tartibi" rahbariy hujjatiga muvofiq tuzilgan.

1.2. "Suv va suvdan foydalanish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 22-moddasiga muvofiq, aholining ichimlik va maishiy ehtiyojlarini, sanoat, energetika, qishloq xo'jaligi va baliqchilik xo'jaligi ehtiyojlarini qondirish, shuningdek sanoat, kommunal-maishiy, zovur va boshqa oqova suvlarni chiqarish uchun inshootlar yoki texnik qurilmalardan foydalangan holda yer usti va yer osti suv obyektlaridan foydalanish suvdan maxsus foydalanish hisoblanadi.

2. Suvdan maxsus foydalanishga ruxsatnomalar berish va kelishish tartibi

2.1. Suvdan maxsus foydalanishga ruxsatnomalar O'zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi organlari tomonidan yagona shaklda beriladi. Bunda suvdan kompleks foydalanish va uni muhofaza qilish sxemalari, suv xo'jaligi balanslari, suvdan foydalanish qoidalari va me'yorlari, mahalliy ekologik vaziyat asos qilib olinadi. Xo'jalik-ichimlik va kommunal-maishiy ehtiyojlar uchun suv olishda, oqova suvlarni yer usti suv oqimlariga va yer osti suv obyektlariga tashlashda, shuningdek ularni joy relyefiga chiqarib tashlashda O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati departamenti va uning hududiy organlari (DSEN Markazlari) bilan majburiy kelishuv talab etiladi.

2.2. Suvdan foydalanish shartlarini kelishish va suvdan maxsus foydalanish uchun ruxsatnoma berish masalasi har bir vakolatli organ tomonidan ikki hafta ichida ko'rib chiqilishi lozim. Suvdan maxsus foydalanish uchun muddatsiz hamda vaqtinchalik ruxsatnomalar berilishiga yo'l qo'yiladi. Vaqtinchalik ruxsatnomalar qisqa muddatli (3 yilgacha) va uzoq muddatli (3 yildan 25 yilgacha) bo'lishi mumkin. Bunda suvdan foydalanish muddatlari suvdan maxsus foydalanish uchun ruxsatnoma olingan kundan boshlab hisoblanadi.

2.3. Suvdan maxsus foydalanishga berilgan ruxsatnoma quyidagi hollarda bekor qilinishi mumkin: suvdan foydalanishga ehtiyoj qolmaganda yoki undan voz kechilganda; ruxsatnoma berilgan korxona va tashkilotlar tugatilganda; suvdan maxsus foydalanish uchun mo'ljallangan inshootlar va texnik qurilmalar boshqa suvdan foydalanuvchilarga o'tkazilganda; suvdan foydalanish muddati tugaganda; maxsus foydalanish uchun ajratilgan suv obyekti alohida foydalanishdan olib qo'yilganda.

2.4. Suvdan maxsus foydalanish uchun beriladigan ruxsatnomalarda quyidagilar belgilanadi: suv obyektlaridan suv olishning me'yorlari va limitlari, oqova suvlarni chiqarish me'yorlari hamda ifloslantiruvchi moddalarning ruxsat etilgan chegaraviy tashlamalari (RECHT) miqdori.

3. Oqova suvlar bilan suv obyektiga va joy relyefiga tashlanadigan ifloslantiruvchi moddalarning ruxsat etilgan chegaraviy tashlamalari me'yorlari loyihasini rasmiylashtirish shakli

3.1. Ifloslantiruvchi moddalarning ruxsat etilgan chegaraviy tashlamalari (RECHT) me'yorlari loyihalari maxsus shakl (jadval) bo'yicha tuziladi. Unga RECHT me'yorlarini hisoblash natijalarining tahlili hamda korxonalaridagi suv muhofazasi holatini baholash ilova qilinadi.

3.2. YQS me'yorlari loyihalanayotgan (qayta qurilayotgan) va faoliyat yuritayotgan suv iste'molchisi obyektlarining har bir oqova suv chiqarishi uchun, oqova suv hajmidan qat'i nazar belgilanadi. Bunda ifloslantiruvchi moddalarni oqova suvlar bilan yer usti suv havzasiga oqizishni me'yorlash, suv havzasining baliqchilik xo'jaligi, madaniy-maishiy, xo'jalik-ichimlik va sug'orish maqsadlaridagi toifalaridan (turlaridan) biriga mansubligidan kelib chiqib amalga oshiriladi.

3.3. YQS me'yorlarini belgilashda, agar suv oqimidagi fon ifloslantiruvchi moddalar miqdori RECHKdan past bo'lsa va quyidagi tengsizlik bajarilsa, suv havzasining suyultirish va o'zini tozalash qobiliyati hisobga olinadi: $0,0025 \leq g/Q \leq 0,1$, bunda g - oqova suv sarfi; Q - suv havzasidagi suv sarfi.

3.4. Ifloslantiruvchi moddalarni oqova suvlar bilan yer yuzasiga oqizishni me'yorlash suv qabul qiluvchining tabiiy tubini tashkil etuvchi tuproqlarning turi, o'tkazuvchanligi va filtrlash xususiyati, oqova suvlarni qabul qiluvchi joyning tabiiy chuqurligi hajmi, yer osti suvlarining joylashish chuqurligi va ularning sifat tarkibi to'g'risidagi ma'lumotlardan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

3.5. Zararli moddalarning yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan chegaraviy tashlamalari me'yorlari suv havzalarida zararli moddalarning yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan chegaraviy konsentratsiyalaridan oshib ketishiga yo'l qo'ymaslik va ulardan maqsadli foydalanish shartlaridan kelib chiqqan holda har bir ifloslantiruvchi manba bo'yicha belgilanadi.

3.6. YQS me'yorlari loyihalarini ishlab chiqish suv iste'molchisi obyektlarning o'zlari tomonidan ham, jalb etilgan ixtisoslashtirilgan tashkilotlar tomonidan ham amalga oshirilishi mumkin.

3.7. Ekologik xavflilik bo'yicha 1 va 2-toifadagi korxonalar uchun YQO me'yorlari loyihalari Davlat ekologik ekspertizasiga oqova suvlarni chiqarishning atrof-muhitga ta'sirini baholash va ifloslantiruvchi moddalarni suv obyektlariga yoki joy relyefiga yo'l qo'yiladigan cheklangan oqizishni kelishish uchun taqdim etiladi. Ekologik xavflilik bo'yicha 3 va 4-toifadagi korxonalarning YQO me'yorlari loyihalarini ekspertizadan o'tkazish va kelishish Davlat tabiatni muhofaza qilish qo'mitasining hududiy bo'linmalari tomonidan amalga oshiriladi, bunda ekologik ekspertiza xulosasi suvdan maxsus foydalanish uchun ruxsatnomalarni tasdiqlashda majburiy hujjat hisoblanadi.

4.Suvdan maxsus foydalanish uchun ruxsatnomalarni, oqova suvlar bilan suv obyektlariga va joy relyefiga tushadigan moddalarning yqo loyihalarini kelishish bo'yicha davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati markazlari faoliyati

4.1. Suvdan maxsus foydalanishga ruxsatnomalar oqova suvlarni yer usti suv havzalari va suv oqimlariga oqizishda, suv obyektlaridan xo'jalik-maishiy ehtiyojlar uchun suv olishda, shuningdek oqova suvlarni joy relyefiga yo'naltirishda O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining DSENM Departamenti va joylardagi DSENM hududiy markazlari bilan kelishiladi.

4.2. Loyihalashtirilayotgan (qayta qurilayotgan) va faoliyat yuritayotgan suvdan foydalanuvchi obyektlardan suv obyektlariga oqova suvlar bilan tushadigan moddalarning yo'l qo'yiladigan chegaraviy tashlamalari (YQCHT) loyihalari, oqova suvlar hajmidan qat'i nazar, majburiy ravishda kelishilishi lozim.

4.3. Suv obyektiga moddalarning yo'l qo'yiladigan chegaraviy tashlamalari (YQCHT) deb, suvdan foydalanish joylarida suv sifati me'yorlarini ta'minlash maqsadida, suv obyektining ma'lum nuqtasida belgilangan rejim asosida chiqarib yuborishga ruxsat etilgan oqova suvlardagi moddaning maksimal massasiga aytiladi. YQCHT suvdan foydalanish joylarida suvdagi moddalarning yo'l qo'yiladigan chegaraviy konsentratsiyalarini (YQCHK), suv obyektining o'zini-o'zi tozalash qobiliyatini va oqova suvlarni tashlaydigan suvdan foydalanuvchilar o'rtasida moddalar massasining maqbul taqsimlanishini hisobga olgan holda belgilanadi.

4.4. Zararlilik darajasi bir xil bo'lgan bir nechta moddalarni oqizib yuborishda YQCHT shunday belgilanadiki, suv havzasiga yuqorida joylashgan chiqindilardan tushadigan aralashmalarni hisobga olgan holda, suv obyektidagi har bir moddaning tegishli YQCHKga nisbatlari yig'indisi birdan oshmasligi kerak.

O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati departamenti bilan kelishilgan holda, alohida hollarda kimyoviy moddalarning taxminiy xavfsiz ta'sir darajalaridan vaqtincha (ko'pi bilan 3 yilga) foydalanishga ruxsat berilishi mumkin. Bu paytda bir vaqtning o'zida tashlanadigan moddalar uchun suv havzalari suvidagi yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan konsentratsiyalarni belgilash bo'yicha tadqiqotlar o'tkazilishi shart.

4.5. Xo'jalik-ichimlik va madaniy-maishiy suvdan foydalanish (1 va 2-toifadagi) suv obyektlari uchun YQCHTni hisoblashda quyidagilarni albatta hisobga olish zarur:

- O'zbekiston Respublikasi SanQvaMning 0172-04-sonli "O'zbekiston Respublikasi hududida yer usti suvlarini muhofaza qilishga qo'yiladigan gigiyenik talablar" hujjatiga majburiy ilovada keltirilgan suv obyektlari suvining tarkibi va xossalriga qo'yiladigan umumiy talablar, shu jumladan aholi uchun oqova suvlarning epidemiologik xavfini hisobga olgan holda;

- suvdagi moddalarning ruxsat etilgan eng yuqori konsentratsiyalari; bunda suv obyektidan bir vaqtning o'zida xalq xo'jaligining turli ehtiyojlari uchun foydalanilganda, REM ni hisoblashda yer usti suvlari sifatining bir xil nomdagi me'yorlari qatoridagi qattiqroq talablardan kelib chiqish lozim.

4.6. Suvdan foydalanishning barcha toifalari uchun suv obyektlaridagi suvning tarkibi va xususiyatlariga qo'yiladigan talablarni hisobga olgan holda REM (g/soat) qiymati oqova suvlarning eng katta o'rtacha soatlik sarfi ($gst/m^3/soat$), oqova suvlarning haqiqiy tushish davri va oqova suvlardagi modda konsentratsiyasi ($Sst/g/m^3$) ko'paytmasi sifatida quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi: $REM = gst \cdot Sst$.

Bunda REM ga mos keluvchi modda massasini chiqarib tashlash oqova suv sarfi doimiy bo'lganda amalga oshirilishi zarur. Bu shuning uchun zarurki, formuladan ko'rinib turibdiki, oqova suv hajmining kamayishi bilan REM qiymati saqlanib qolganda, oqova suvdagi modda konsentratsiyasi (dastlabki hisob-kitobda qabul qilingan konsentratsiyaga nisbatan) albatta ortadi.

4.7. Suv obyektlarining yuqori darajada ifloslangan hududlarida joylashgan va aholi punktlari chegarasida oqova suvlarni chiqaradigan suvdan foydalanuvchilar uchun REMni hisoblash uchun zarur bo'lgan Sst konsentratsiya qiymati aholi suvdan foydalanish joylaridagi suv obyektlari suvida moddaning REMdan oshmaydigan darajada belgilanishi lozim.

Boshqa hollarda, oqova suvlarning suyultirilishi, oqova suvlar tashlanadigan joydan yuqoridagi suv sifati va tabiiy o'z-o'zini tozalash jarayonlarini hisobga olgan holda, formulaga kiritiladigan Sst qiymati umumqabul qilingan usulga ko'ra hisob-kitob yo'li bilan aniqlanadi.

Yangidan loyihalashtirilayotgan obyektlar uchun REM loyihalashtirilayotgan korxonaning oqova suvlarini qabul qiluvchi suv obyekti qismida suvdan foydalanish sharoitlarining mumkin bo'lgan o'zgarishlarini hisobga olgan holda belgilanadi.

4.8. Suv obyektlari yoki ularning qismlari uchun turli vazirliklar va idoralarga qarashli bir nechta korxonalar tomonidan yig'ilib qoluvchi ifloslantirgichlar tashlangan taqdirda, REM loyihalarini ishlab chiqish respublika qonunchiligida belgilangan tartibda tayinlangan bosh tashkilot tomonidan markazlashtirilgan tarzda amalga oshirilishi lozim.

4.9. REM qiymatlari ma'lum bir davr uchun amal qiladi (2.2-bandga qarang), shundan so'ng ular kelajakda suv obyektlariga ifloslantiruvchi moddalarni oqizish to'liq to'xtatilgunga qadar kamaytirilish yo'nalishida qayta ko'rib chiqilishi kerak. Buning uchun suvdan foydalanuvchilar maxsus harakat rejalarini ishlab chiqishlari va amalga oshirishlari lozim.

4.10. Sanitariya-epidemiologiya xizmati organlari va muassasalari hozirgi vaqtda xo'jalik-ichimlik va madaniy-maishiy maqsadlarda foydalanilayotgan yoki kelajakda foydalanish rejalashtirilgan, mustaqil oqova suv chiqarish tizimiga ega yoki loyihalashtirilayotgan ishlab chiqarish (shu jumladan qishloq xo'jaligi) va turarjoy fuqarolik obyektlarining hamda aholi punktlari chegarasida joylashgan suv havzalarining YQTHlarini ko'rib chiqadi.

4.11. YQTH loyihalari, birinchi navbatda, suv havzalarining yuqori darajada ifloslangan hududlarida (ifloslanish indeksi 2 va 3 bo'lgan suv havzalari yoki ularning qismlari) joylashgan faoliyat yuritayotgan korxonalar uchun ishlab chiqiladi. Xo'jalik-ichimlik va madaniy-maishiy maqsadlarda foydalaniladigan suv havzalari uchun yuqori ifloslanish hududlariga tegishli korxonalar, shuningdek, suv havzalari qismlarining ro'yxati "Aholi salomatligini muhofaza qilish maqsadida suv

havzalarining ifloslanish darajasi va xo‘jalik-ichimlik suv ta‘minoti holatini gigiyenik baholash bo‘yicha uslubiy tavsiyalar"ga (1994 y.) muvofiq aniqlanadi.

4.12. YQTH loyihalarini ko‘rib chiqish va tasdiqlash tartibi respublikada mavjud bo‘lgan va Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati organlari tomonidan suvdan maxsus foydalanish uchun ruxsatnomalar berishda qo‘llaniladigan tartib bilan bir xil bo‘lib qoladi (2-bo‘limga qarang).

4.13. YQTH loyihalarini ko‘rib chiqish uchun taqdim etiladigan materiallar tarkibida quyidagilar bo‘lishi kerak:

- oqova suvlarni oqizish REMni belgilashda kompleks hisobga olinishi lozim bo‘lgan korxonalar va obyektlarning joylashuvini ko‘rsatgan holda suv obyekti yoki uning qismining xaritalari yoki sxemalari;

- suvdan foydalanish toifasi (turi), oqova suvlarning aralashuvi va suyulishining mahalliy sharoitlari hamda suv obyektlari suvining fon ifloslanishini hisobga olgan holda REM hisob-kitoblari;

- moliyalashtirish bilan tasdiqlangan va ushbu suv havzasidan kompleks foydalanish va muhofaza qilish sxemasini inobatga olgan holda ishlab chiqilgan REMga erishish bo‘yicha suv muhofazasi tadbirlarining idoraviy rejalari;

- O‘zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish davlat qo‘mitasining yo‘riqnoma hujjatida belgilangan shakl bo‘yicha oqova suvlar bilan suv obyektiga tushadigan moddalarning ruxsat etilgan chegaraviy oqizilish miqdorini (RCHOM) muvofiqlashtirish va tasdiqlash uchun hujjat loyihasi.

4.14. REM loyihalarini ko‘rib chiqishda suv obyektlari yoki ularning qismlarining ifloslanish darajasi bo‘yicha gigiyenik tasnifga muvofiq mavjud ifloslanishning xavflilik darajasini hisobga olgan holda REMning belgilangan miqdorlariga erishish bo‘yicha suv muhofazasi tadbirlari rejasining mavjudligiga (tadbirlarning xususiyati, ularni bajarish muddatlari va boshqalar) alohida e‘tibor qaratish zarur. Shuningdek, zamonaviy texnologik va maxsus chora-tadbirlar bilan REMga erishish mumkin bo‘lsa, vazirlik va idoralar ishlab chiqarish hajmini kamaytirish, tegishli korxonalar, obyektlarni yopish (tugatish) yoki ularning yo‘nalishini o‘zgartirishni ko‘zda tutishlari lozim.

4.15. RChTCh loyihalari faqatgina suvdan foydalanish nuqtalarida suv sifati me‘yorlariga rioya etilishini ta‘minlagan taqdirda kelishilishi mumkin. RChTCh loyihalariga erishish muddatlari DSENM hududiy markazlari tomonidan aniq sanitariya holatini hisobga olgan holda, mavjud ifloslanishning xavflilik darajasidan kelib chiqib kelishiladi. Yangi loyihalanayotgan ob‘ektlar uchun RChTCh loyihalari faqat loyihalanayotgan korxonaning oqizilishi va oqova suvlar miqdori suvdan foydalanish nuqtalarida ruxsat etilgan ifloslanish darajasidan oshib ketmasa kelishtiriladi.

4.16. RChTCh loyihalari va suvdan maxsus foydalanish materiallarini ko‘rib chiqish va kelishish o‘zaro bog‘liq bo‘lishi lozim. Ayrim korxonalar tomonidan RChTChga erishish bo‘yicha tadbirlar rejasining bajarilmasligi navbatdagi murojaat bo‘yicha materiallarni ko‘rib chiqishda suvdan maxsus foydalanishga ruxsatnoma berishni rad etish uchun asos bo‘lishi mumkin.

4.17. Faoliyat yuritayotgan ob‘ektlar tomonidan RChTChga rioya qilinishiga qaramay, suvdan foydalanish nuqtalarida suv tarkibi va xossalari me‘yoriy

ko'rsatkichlariga erishilmagan hollarda (masalan, texnologik rejimning o'zgarishi, suv olishning ko'payishi, suv ob'ektlarining gidrologik rejimi o'zgarishi, yangi korxonalar qurilishi va boshqa sabablar tufayli), hududiy DSENMLar ilgari tasdiqlangan RChTChni muddatidan oldin qayta ko'rib chiqish masalasini ko'tarishi shart.

Ruxsat etilgan chegaraviy tashlamalar (RChTCh) me'yorlarini hisoblash shakli

Oqova suvlarning haqiqiy sarfi _____ming m³/sutka

Oqova suvlarning loyihaviy sarfi _____ming m³/sutka

Oqova suvlar ko'rsatkichlari _____

Tozalash inshootlariga kelib tushadigan ifloslanishlar konsentratsiyasi _____

Tozalash samaradorligi _____

Oqova suvlarni chiqarish shartlari _____

loyiha konsentratsiyasi, mg/l _____

% _____

Amaliy _____

Konsentratsiya mg/l _____

% _____

ifloslantiruvchi moddalarning xavflilik sinfi _____

REKM, mg/l _____

Fon _____

qabul qiluvchi suvda, mg/l _____

ruxsat etilgan konsentratsiya, _____

mg/l _____

RChT, g/soat:

1 _____

2 _____

3 _____

4 _____

5 _____

1. KKT

2. BKT

3. pH

4. Ifloslantiruvchi moddalar: